

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد علوم و تحقیقات
دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی

پایان‌نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A) در رشته حقوق خصوصی

عنوان:

ابعاد حقوقی پول مجازی

استاد راهنما:

دکتر علی زارع

استاد مشاور:

دکتر احمد یوسفی صادقلو

نگارش:

مسعود شمس

تابستان ۹۸

بایگاه اطلاعات علمی ایران

معاونت پژوهش و فناوری

به نام خدا

مشور اخلاق و پژوهش

بیامی از خداوند سبحان و اعتماد به این که عالم محضر خداست و همواره ناظر بر اعمال انسان و به منظور پاس داشت مقام بلند دانش و پژوهش و نظریه‌ایست جایگاه دانشگاه در اعلامی فرهنگ و تمدن بشری، مادی‌انگیزان و اعضا بی‌ت‌علی واحد‌های دانشگاه آزاد اسلامی متعهد می‌گردیم اصول زیر را در انجام فعالیت‌های پژوهش مد نظر قرار داده و از آن‌ها تخلف نکنیم:

- ۱- اصل حقیقت‌جویی: تلاش در راستای پی‌جویی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از هرگونه پنهان‌سازی حقیقت.
- ۲- اصل رعایت حقوق: التزام به رعایت کامل حقوق پژوهشگران و پژوهشگران (انسان، حیوان و نبات) و سایر صاحبان حق.
- ۳- اصل مالکیت مادی و معنوی: تعهد به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه بکاربران پژوهش.
- ۴- اصل منافع ملی: تعهد به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن پیشبرد و توسعه کشور در کلیه مراحل پژوهش.
- ۵- اصل رعایت انصاف و امانت: تعهد به اجتناب از هرگونه جانب‌داری غیر علمی و حفاظت از اموال، تجهیزات و منابع در اختیار.
- ۶- اصل رازداری: تعهد به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد، سازمان‌ها و کشور و کلیه افراد و نهاد‌های مرتبط با تحقیق.
- ۷- اصل احترام: تعهد به رعایت حریم‌ها و حرمت‌ها در انجام تحقیقات و رعایت جانب‌تقد و خودداری از هرگونه حرمت‌سختی.
- ۸- اصل ترویج: تعهد به رواج دانش و اشاعه نتایج تحقیقات و انتقال آن به بکاربران علمی و دانشجویان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد.
- ۹- اصل برائت: التزام به برائت‌جویی از هرگونه رفتار غیر حرفه‌ای و اعلام موضع نسبت به کسانی که حوزه علم و پژوهش را به‌شائبه‌های غیر علمی می‌آلایند.

تعهذنامه اصالت پایان‌نامه

اینجانب مسعود شمس دانش‌آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته در رشته حقوق خصوصی که در تاریخ ۱۳۹۸/۶/۱۱ از پایان‌نامه خود تحت عنوان ابعاد حقوقی پول مجازی با کسب نمره..... و درجه دفاع نموده‌ام بدینوسیله متعهد می‌شوم:

- این پایان‌نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام‌شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان‌نامه، کتاب، مقاله و...) استفاده نموده‌ام، مطابق ضوابط و رویه موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست مربوط ذکر و درج کرده‌ام.
- این پایان‌نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم‌سطح، پایین‌تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی ارائه نشده است.
- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره‌برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان‌نامه داشته باشم، از حوزه معاونت آموزشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.
- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را می‌پذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی‌ام هیچ‌گونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی

.....

تاریخ و امضاء

تقدیر و تشکر

خداوند منان را شاکرم که بار دیگر توفیق روزافزون بر من عطا کرد با تلاشی هرچند ناچیز توانستم این پژوهش را به پایان برسانم.

بدین وسیله از زحمات بی دریغ استاد فرهیخته و فرزانه جناب آقای دکتر علی زارع به جهت سعه صدر و راهنمایی‌های دلسوزانه ایشان تقدیر و تشکر می‌نمایم.

همچنین مراتب تشکر را از جناب دکتر احمد یوسفی صادق‌قلو به جای می‌آورم که سمت استاد مشاور بنده را در نگارش این پژوهش بر عهده داشتند.

فهرست مطالب

شماره صفحه	عنوان
۱.....	چکیده
۲.....	مقدمه
۲.....	بیان مسئله و اهمیت آن
۳.....	اهداف تحقیق
۴.....	سوالات و فرضیات تحقیق
۵.....	سوابق تحقیق
۶.....	ساختار تحقیق

بخش اول: کلیات و شناخت پول مجازی

۸.....	فصل اول: تاریخچه پول
۸.....	گفتار اول: پول سنتی
۸.....	بند اول: مبادله کالا به کالا
۹.....	بند دوم: پول کالا
۱۰.....	بند سوم: ضرب سکه
۱۱.....	بند چهارم: چاپ اسکناس
۱۳.....	گفتار دوم: پول جدید
۱۳.....	بند اول: پیدایش پول جدید
۱۶.....	بند دوم: پول الکترونیکی
۱۸.....	بند سوم: بازار رمزارزها و معرفی رمزارزهای عمده

فهرست مطالب

عنوان	شماره صفحه
فصل دوم: مفاهیم پول مجازی و فناوری های به کاررفته در آن	۲۲
گفتار اول: مفاهیم کاربردی	۲۲
بند اول: غیرمتمرکز	۲۲
بند دوم: متن باز	۲۴
بند سوم: دفتر عمومی	۲۶
گفتار دوم: فناوری های به کاررفته در پول های مجازی	۲۷
بند اول: زنجیره بلوکی (بلاکچین)	۲۸
بند دوم: کیف های پول	۳۲
بند سوم: معدن کاوی یا استخراج	۳۴
فصل سوم: ویژگی های پول مجازی	۳۶
گفتار اول: منشأ پول های مجازی	۳۶
بند اول: پول های مجازی دولتی (ملی)	۳۶
بند دوم: پول های مجازی غیردولتی	۳۹
گفتار دوم: انواع پول مجازی	۴۱
بند اول: تفاوت پول مجازی و پول الکترونیکی	۴۵
بند دوم: نحوه پرداخت در طرح های پولی مجازی	۴۶
گفتار سوم: ماهیت پول مجازی	۴۹
گفتار چهارم: حریم خصوصی کاربران	۵۳

فهرست مطالب

عنوان

شماره صفحه

بند اول: لیست سبز	۵۴
بند دوم: پول‌شویی	۵۴
بخش دوم: شناسایی پول مجازی در حقوق ایران	
فصل اول: جایگاه حقوقی پول مجازی	۶۰
گفتار اول: بررسی فقهی پول‌های مجازی	۶۰
بند اول: ماهیت مال اعتباری بودن پول و پشتوانه آن	۶۱
بند دوم: خصوصی بودن پول مجازی	۶۵
بند سوم: الکترونیکی بودن پول مجازی	۶۵
بند چهارم: ورود پول مجازی به دنیای واقعی	۶۶
گفتار دوم: بررسی حقوقی پول مجازی	۶۸
بند اول: مالیت پول‌های مجازی	۶۸
بند دوم: مثلی یا قیمی بودن رمزارزها	۷۱
بند سوم: جبران ارزش پول در ارزهای دیجیتال	۷۵
بند چهارم: ممنوعیت ربا و پول مجازی	۷۸
بند پنجم: ممنوعیت غرر و ارزهای دیجیتال	۸۱
بند ششم: پول‌های مجازی از منظر دارایی بودن	۸۴
گفتار سوم: کارکردهای ارزهای دیجیتال	۹۱
بند اول: پذیرش سرمایه‌گذاری از طریق پول‌های مجازی	۹۲
بند دوم: استفاده از رمزارز در شرایط تحریم	۹۷
بند سوم: قراردادها	۹۹

فهرست مطالب

شماره صفحه	عنوان
۱۰۹.....	فصل دوم: بررسی رمزارزها با نگاه حاکمیتی
۱۰۹.....	گفتار اول: قواعد حاکم
۱۰۹.....	بند اول: قاعده لاضرر
۱۱۰.....	بند دوم: قاعده احترام
۱۱۰.....	بند سوم: قاعده حفظ نظام
۱۱۰.....	بند چهارم: قاعده اتلاف
۱۱۱.....	گفتار دوم: سفته‌بازی
۱۱۱.....	گفتار سوم: رویکرد سیاستی دولت‌ها در برابر ارزهای مجازی
۱۱۲.....	بند اول: رویکرد مثبت و تنظیم گرانه
۱۲۱.....	بند دوم: رویکرد منفی و بازدارنده
۱۲۲.....	بند سوم: پول مجازی در ایران
۱۲۷.....	بند چهارم: وضعیت فعلی قانون‌گذاری پول مجازی در ایران
۱۳۰.....	گفتار چهارم: چارچوب مفهومی سیاست‌گذاری رمزارزها
۱۳۴.....	تجزیه و تحلیل
۱۴۰.....	نتیجه‌گیری
۱۴۳.....	پیشنهادات
۱۴۵.....	منابع فارسی
۱۴۸.....	منابع غیر فارسی

فهرست جداول

<u>شماره صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۱۹.....	جدول شماره ۱.....
۴۶.....	جدول شماره ۲.....
۱۳۱.....	جدول شماره ۳.....

چکیده

ارزهای رمزنگاری شده به منظور توسعه یک سیستم پرداخت نظیر به نظیر و بدون حضور واسطه‌هایی همچون بانک‌ها ایجاد شدند. ارزهای رمزنگاری شده به صورت غیرمتمرکز اداره می‌شوند و تمام فرایند انتشار، پرداخت و تأیید و پردازش‌های آن توسط کاربران صورت می‌پذیرد. شناخت ماهیت و مسائل مستحدث حقوقی پیرامون رمزارزها با توجه به گسترش استفاده از آن‌ها و نیاز به شناسایی ماهیت و ابعاد حقوقی رمزارزها امری اجتناب ناپذیر است. در مورد ماهیت رمزارزها، گرچه عرف و استفاده‌کنندگان آن را پول اینترنتی قلمداد می‌کنند اما از نظر حقوقی آن‌چنان‌که باید با مفهوم پول سازگار نیست و برخی کارکردها و شرایط لازم را ندارند. در عرصه بین‌المللی نیز ماهیت رمزارزها اختلافی است و عده‌ای آن را کالا، پول و یا حق برمی‌شمارند. از نظر فقهی می‌توان رمزارزها را از جنبه‌های فردی و حاکمیتی مورد بررسی و تأمل قرارداد و از جنبه حاکمیتی ممکن است دارای مسائل و اشکالاتی باشد. در حال حاضر در قوانین فعلی ایران تأسیس حقوقی برای رمزارزها در نظر گرفته نشده است لیکن با تطبیق قوانین موجود در کشور با کارکردها و تعاریف رمزارزها می‌توان به این نتیجه رسید که رمزارزها نیز دارای «مالیتی اعتباری» بوده و همچون پول بی‌پشتوانه «مثلی» تلقی می‌گردد؛ لذا در صورت نظارت و قانونمندی سازی استفاده از آن مغایرتی با منافع و حقوق عامه مردم نخواهد داشت.

واژگان کلیدی: پول مجازی، بیت‌کوین، رمزارز، بلاکچین، پول دیجیتال.

هر پژوهشی مسبوق به وجود سؤالاتی است و هدف از پژوهش، یافتن پاسخ مناسب و علمی برای پرسش‌های مطرحه است؛ بنابراین، پژوهشگر ابتدا باید به صورت علمی سؤالات خود را مطرح و حدود و ثغور آن را مشخص کند و الا نیل به مقصود مشکل خواهد بود. در مورد موضوع حاضر یعنی ابعاد حقوقی پول مجازی، لازم است ابتدا به بیان مسئله، اهمیت موضوع و اهداف آن بپردازیم و سپس سؤالات و فرضیات و سوابق آن‌ها و نهایتاً ترتیب فصول را بیان نماییم.

الف) بیان مسئله و اهمیت آن

با توجه به حجم بالای مبادلات جهانی می‌توان مشاهده نمود که تبادلات مالی بین افراد دیگر محدود به مرزهای جغرافیایی یک کشور یا یک منطقه جهانی خاص نبوده و تجارت جهانی به سرعت در حال گسترش است. در مبادلات جهانی پول نهادهای واسط متعدد که هر یک وظیفه خاصی بر عهده دارند ایفای نقش می‌کنند؛ همین گستردگی و پیچیدگی دستگاه‌های عریض و طویل بین‌المللی همواره مشکلات و دشواری‌هایی را نیز ایجاد کرده است؛ بنابراین فعالان اقتصادی همواره به دنبال روش‌هایی برای تسهیل هرچه بیشتر تجارت جهانی هستند.

امروزه فناوری‌های مالی بسیاری معرفی شده که هر یک دارای ویژگی‌های منحصر به فرد خود هستند. از بین این فناوری‌های مالی ارزهای دیجیتال یا پول مجازی به دلیل کارکردها و ویژگی‌های منحصر به فردی که ارائه می‌دهند مورد توجه همگان قرار گرفته‌اند.

پول مجازی یا ارز دیجیتال یا رمزارز در یک تعریف کلی ارز رمزنگاری شده دیجیتالی است که در بستر اینترنت قرار دارد و در بسیاری از مبادلات روزمره مردم در نقاط مختلف دنیا مورد استفاده قرار می‌گیرد. این نوع ارزها نسخه واقعی پرداخت الکترونیکی نقطه به نقطه آنلاین است که امکان انتقال مستقیم از یک طرف به طرف دیگر را بدون مراجعه به بانک یا سایر مؤسسات مالی امکان‌پذیر می‌سازد.

رمزارز یک نوع دارایی مالی است که بر بستری دیجیتال، غیر متمرکز و شفاف به نام زنجیره بلوک موجودیت می‌یابد. این دارایی‌ها می‌توانند در شرایطی کاربرد پولی به خود بگیرند.

ماهیت ارزهای دیجیتال هنوز در سطح بین‌المللی به درستی تعریف نشده و تعریف واحدی از آن ارائه نمی‌شود. عده‌ای آن را پول تعریف می‌کنند، عده‌ای آن را هم‌تراز طلا، نفت و نظایر آن می‌دانند و عنوان کالا را به آن اطلاق می‌کنند. در هیچ کشوری تاکنون قانون خاصی در مورد این ارزها که امروزه تعداد آن‌ها به بیش از

۱۵۰۰ ارز می‌رسد نوشته‌نشده است و کشورها صرفاً به اعلام قانونی یا غیرقانونی بودن آن کفایت کرده‌اند. در ایران نیز هنوز هیچ قانونی در این مورد وجود ندارد و هنوز مشخص نیست از نظر حقوقی چه جایگاهی دارد و عقودی که به واسطه آن منعقد می‌شود چگونه باید تعریف شود. پول بودن یا کالا بودن یک ارز دیجیتال آثار حقوقی فراوانی بر معاملات خواهد گذاشت و همین تعریف ممکن است ماهیت یک معامله را تغییر دهد.

گسترش استفاده از رمزارزها تأثیرات بالقوه‌ای بر سیاست‌های پولی و ارزی کشور خواهد داشت و همراه ایجاد فرصت‌های جدید، تهدیدهایی را متوجه عموم مردم و سازمان‌های استفاده‌کننده از آن خواهد نمود. از نظر قانونی و فقهی و همچنین در سطح بین‌المللی اختلاف نظر در این زمینه فراوان است چه اینکه بسیاری این نوع ارزها را سبب شکوفایی و رونق می‌دانند و عده‌ای نیز در مخالفت برآمده و بر این باورند که پول مجازی در قانون جایگاهی ندارد و عدم نظارت بر آن توسط یک نهاد سبب فساد و کلاهبرداری و جرائم بسیار خواهد شد.

بنابراین چنین پدیده نوظهوری از دیدگاه حقوق اموال و حقوق قراردادهای یک موضوع کاملاً جدید و قابل توجه است علی‌هذا بررسی جنبه‌های حقوقی این موضوع در مطالعات و بررسی‌های حقوقی اهمیت خاصی می‌یابد.

ب) اهداف تحقیق

هدف ما آن است که با تکیه بر منابع حقوقی، بررسی کنیم که معاملات پول‌های مجازی جزو کدام یک از عقود است. اگر این معاملات به بیع نزدیک باشد شرایط و ضوابط آن قبلاً مشخص شده است؛ اما اگر جزو عقود نامعین باشد نیاز به تعریف جدید دارد. قواعد عام در عقود باید وجود داشته باشد که بتوانیم آن‌ها را بررسی کنیم. در همین رابطه پس از شناخت موضوع باید ابتدا ماهیت ارزهای مجازی را مشخص کنیم، از نظر فقهی و حقوقی نیز اگر ماهیت موضوع تبیین نگردد هدف از ایجاد موضوع واضح نخواهد شد. در باب معاملات پول‌های مجازی تعریف موضوع باید کاملاً مشخص باشد. تا زمانی که تعریف مشخص نشود، امکان تشخیص کارکرد، جایگاه و تأثیر موضوع در نظام اقتصادی مشخص نخواهد شد. پس از روشن شدن این مهم، سپس به کاربردهای این ارزها در معاملات و اقتصاد و همچنین تأثیرات حقوقی آن خواهیم پرداخت.

ج) سؤالات و فرضیات تحقیق

در این زمینه سؤالات فراوانی مطرح است اما به طرح مهم‌ترین سؤال اصلی و فرعی می‌پردازم

سؤال اصلی:

ارز دیجیتال چیست و چه جایگاه فقهی و حقوقی در حقوق موضوعه دارا می‌باشد؟

سؤالات فرعی:

در صورت پذیرش آن در فقه و حقوق ایران چگونه و با چه سازوکاری باید وارد اقتصاد گردد؟ آیا زیرمجموعه بورس و بازار سرمایه است یا زیرمجموعه بازار پولی و بانکی و تحت نظارت بانک مرکزی قرار می‌گیرد؟

معایب و مزایای استفاده از آن چیست؟

راهکارهای جلوگیری از اقدامات غیرقانونی و نامشروع در معاملات آن به چه صورت است؟

فرضیه اصلی:

با توجه به سؤالات مطرح شده فرض بر این است که ارزهای دیجیتال امروزه دارای مالیت عقلایی هستند اما برخلاف نظر عده کثیری قابل قیاس با طلا و نقره یا کالاهای این چنینی نبوده و نمی‌توان عنوان کالا به آن اطلاق نمود. امروزه اکثر مردم در معاملات خود از ارزهای دیجیتال به عنوان یک ثمن استفاده می‌کنند. در حقوق ایران نیز اگر ارزهای دیجیتال را پول محسوب کنیم معاملات به واسطه آنها بیع تلقی شده و آثار بیع بر آن بار می‌شود و شرایط استفاده از آن مانند پول‌های عادی خواهد بود.

فرضیات فرعی:

در صورت قبول و تأیید ارزهای دیجیتال به عنوان پول مشخصاً فعالیت آنها باید زیر نظر مجموعه پولی و بانکی کشور باشد و نمی‌توان آن را در بورس‌های کالا یا اوراق بهادار مورد معامله قرارداد. در مورد جلوگیری از اقدامات غیرقانونی می‌توان بر صرافی‌ها نظارت نمود و از اطلاعات خریداران و فروشندگان آن بهره‌مند شد اما به نظر نمی‌رسد در مورد تبادل داخل شبکه‌ای این نوع ارزها فعلاً راهکاری وجود داشته باشد.

د) متغیرها و واژه‌های کلیدی

ارز دیجیتال، پول مجازی، رمزارز، استخراج، ماهیت، بلاکچین، پول، پشتوانه، اقتصاد.

ه) سوابق تحقیق

مرکز پژوهش‌های مجلس (۱۳۹۳) در گزارش خود پس از بیان اجمالی تاریخچه بیت‌کوین به بیان سازوکار آن بدون نیاز به بانک مرکزی پرداخته و در آخر تجربه قانون‌گذاری سه کشور آمریکا، آلمان و چین را بیان

نموده است که در قوانین خود بیت‌کوین را به‌مثابه یک کالا در نظر گرفته‌اند.

سیدحسینی و دعایی (۱۳۹۳) در مقاله خود پس از بیان تاریخچه و تبیین مبانی فنی بیت‌کوین به فرصت‌ها و چالش‌های پول رمزنگاری‌شده پرداخته‌اند. آنان مهم‌ترین چالش این پول‌ها را بحث قانون‌گذاری دانسته و کشورها را بر اساس رویکرد خویش نسبت به بیت‌کوین به چهار دسته تقسیم‌بندی نموده‌اند: دسته اول، کشورهایی که منع قانونی ندارند و عمدتاً در حال تدوین قوانین و مقررات هستند؛ مانند قاره آمریکا به‌جز مکزیک؛ دسته دوم، کشورهایی که نسبت به بیت‌کوین بدبین بوده و مردم را از آن نهی کرده و به دنبال وضع قوانینی جهت جلوگیری از آن هستند؛ مانند مکزیک؛ دسته سوم، کشورهایی هستند که استفاده از بیت‌کوین را غیرقانونی شمردند؛ مانند ویتنام و ایسلند و دسته چهارم نیز کشورهایی هستند که هنوز موضع مشخصی در این خصوص نگرفته‌اند؛ مانند ایران.

سلیمانی‌پور (۱۳۹۶) ابتدا به موضوع‌شناسی پول مجازی پرداخته سپس آن را موردبررسی فقهی قرار داده است. او با پذیرش نظریه «اعتباری بودن پول» به استفاده از پول‌های رمزنگاری‌شده مشروعیت داده و تنها نقطه چالش‌برانگیز آن را ایجاد اختلال در اقتصاد معرفی می‌کند. با این توضیح که اگر استفاده از این پول‌ها منجر به صدمه به اقتصاد عمومی کشور شود بر اساس قاعده «لا ضرر» استفاده از آن از دیدگاه فقه جایز نخواهد بود.

ایوانز (۲۰۱۵) در مقاله اخیر خود به بررسی جایگاه بیت‌کوین در بانکداری اسلامی پرداخته است. اعتقاد وی بر این است که بیت‌کوین باقاعده «ممنوعیت ربا» در اسلام نسبت به پول‌های حاکمیتی تطابق بیشتری دارد. او بیان می‌کند در پول‌های حاکمیتی با پدیده خلق پول و به‌تبع آن کاهش ارزش پول مواجه هستیم و این امکان وجود ندارد که اگر کسی صد دلار قرض نماید به همان میزان پس دهد؛ چراکه ارزش صد دلار با مرور زمان و خلق پول توسط دولت تغییر نموده است؛ اما این مسئله (خلق پول و کاهش ارزش پول) در بیت‌کوین وجود ندارد و فقط با مرور زمان استخراج می‌گردد - همانند طلا - و اصل منبع آن یعنی ۲۱ میلیون ثابت است و خاصیت ضد تورمی دارد.

میرزاخانی (۱۳۹۶) در گزارش خود معتقد است برای بررسی بیت‌کوین از منظر فقه باید آن را در دو سطح شخصی و حکومتی مورد تحلیل قرار داد. به اعتقاد وی آنچه در زمینه صحت شرعی بیت‌کوین بیشتر مورد اهمیت است، جنبه‌های فقه حکومتی از جمله قواعد فقهی لا ضرر، اختلال نظام، اتلاف و عدالت است که باید آن‌ها را در خصوص بیت‌کوین مورد تأمل قرارداد. وی با استناد به قواعد مذکور نتیجه گرفته است تا زمانی

که سامانی از طرف حاکمیت برای کنترل پول‌های مجازی در اقتصاد واقعی ترتیب داده نشده است، باید از ورود پول‌های مجازی در دنیای حقیقی جلوگیری گردد.

و) ساختار تحقیق

ساختار پایان‌نامه از ۲ بخش تشکیل شده و در ذیل هر بخش در فصول مختلف به تفصیل به بررسی موضوعات پرداخته شده.

در بخش اول، «کلیات و شناخت پول مجازی» مورد بررسی قرار گرفته و تعاریف، کارکردها و انواع رمزارزها معرفی شده است.

در بخش دوم به «شناسایی پول مجازی در حقوق ایران» پرداخته شده است و پول مجازی با ماهیت‌های فقهی و حقوقی موجود مورد تطبیق قرار گرفته تا یک قالب کلی برای آن تهیه شود و مشخص گردد که آیا این پدیده با قوانین و فقه همخوانی دارد یا خیر. سپس از بعد فقه فردی و حکومتی و از منظر قوانین چالش‌ها و مشکلات آن مورد بررسی قرار گرفته است و در نهایت نیز نتیجه‌گیری و پیشنهادات ارائه گردیده است.

بخش اول

کلیات و شناخت پول مجازی

فصل اول: تاریخچه پول

در فصل اول این بخش، ابتدا به تاریخچه شکل‌گیری پول از گذشته تا به امروز می‌پردازیم و سیر تحول انواع پول را مورد بررسی قرار خواهیم داد. در فصل‌های آتی این بخش به پیدایش رمزارزها و شناخت آن خواهیم پرداخت.

گفتار اول: پول سنتی

مسیر تکامل پول از زمان‌های دور تا به امروز چندان مشخص نیست. آنچه را که از تکامل پول به‌عنوان ابزار مبادله، واحد شمارش و وسیله حفظ ارزش‌ها می‌گویند بیشتر نتیجه تخیل انسان است تا مطالعات عینی علمی. در واقع شواهدی در دست نیست که وقایع تاریخی را که به تکامل پول (از حالت ساده خود به حالت بسیار پیچیده امروز) انجامیده است روشن نماید.^۱ اما با این وجود می‌دانیم که در جوامع ابتدایی پول به این معنا که می‌شناسیم وجود نداشته و مبادلات بین افراد به صورت مبادله کالاها با یکدیگر بوده و از این طریق نیازهای خود را رفع می‌کردند.

بند اول: مبادله کالا به کالا

مبادله کالا به کالا ابتدایی‌ترین شکل مبادله در گذشته بوده است. هر فرد در تولید کالایی مهارت پیدا می‌کرد و آن کالا را با کیفیت بهتر و هزینه ارزان‌تر تولید می‌نمود و مازاد بر مصرف خود از آن کالا را با دیگران مبادله کرده و از این طریق نیازمندی‌های دیگر خود را تأمین می‌کرد.^۲ امروزه معاملات و مبادلاتی که به صورت معاوضه صورت می‌گیرد یعنی هم‌زمان با فروش کالا، کالای دیگری خریداری می‌شود معاملات پایاپای مستقیم یا تهاتری مستقیم یا پایاپای خالص نامیده می‌شود.^۳ این‌گونه مبادلات معایبی نیز داشت، از جمله اینکه هر عرضه‌کننده کالا باید شخص خاصی را پیدا می‌کرد که علاوه بر اینکه کالای او را خریداری کند، کالای مورد نظر وی را نیز برای فروش به او عرضه نماید. مثلاً کسی که گندم تولید کرده و نیازمند چوب است، باید شخصی را پیدا می‌کرد که علاوه بر خرید گندم وی، چوب نیز برای مبادله با او در دسترس داشته باشد. همچنین معیاری جهت سنجش ارزش هر یک از کالاها وجود نداشت و هر یک از طرفین خودشان باید ارزش

۱- توانائیان فرد، حسن. (۱۳۵۷). پول نظریات پیشرفته. تهران: نشر مروارید، ص ۳۵.

۲- نظری، محسن. (۱۳۹۷). اقتصاد کلان. تهران: انتشارات نگاه دانش، ص ۱۵۵.

۳- زمانی فراهانی، مجتبی. (۱۳۸۹). پول، ارز و بانکداری. ویرایش سوم. تهران: انتشارات ترمه، ص ۲۴.

تعیین می‌کردند؛ چنین مشکلاتی همواره سبب کند شدن چرخه مبادلات می‌گردید. به همین دلیل جوامع به تدریج به این فکر افتادند تا پول کالا را به‌عنوان واسطه مبادلات خود انتخاب نمایند.

بند دوم: پول کالا

با گسترده شدن دامنه تولید کالاها و تنوع خواسته‌های بشر امکان مبادله پایاپای کالاها محدودتر می‌شد، بنابراین در جهت تسریع در مبادله وجود پول ضرورت پیدا کرد و بشر پول کالایی را به کاربرد؛ یعنی آن‌که کالای خاصی را به‌عنوان پول برگزید، انتخاب کالاهای خاصی به‌عنوان پول به عوامل متعددی همچون فرهنگ، آداب و سنن، آب‌وهوا، شرایط اقلیمی بستگی دارد. برای مثال ساکنان نواحی سردسیر از پوست حیوانات، جوامع ساحل‌نشین از صدف، قلاب، ساکنان سرزمین‌های گرمسیر و آفریقایی از عاج فیل به‌عنوان پول استفاده می‌کردند.^۱

پول کالاها اصولاً دارای ۵ خصوصیت بودند:

اول اینکه این کالاها کمیاب بودند، زیرا کمیاب بودن نخستین لازمه ارزش یک‌چیز است و یک شی مثل سنگ معمولی هرگز دارای ارزش تبادل نبوده است. البته گاهی یک کالا در یک محل کمیاب و دارای ارزش فراوان بود و در محل دیگری به دلیل کثرت موجودی ارزش خود را از دست می‌داد که این یکی از مشکلات پول کالا به شمار می‌رفت.

دومین خصوصیت پول کالا قابل‌تشخیص بودن آن بود یعنی عوام مردم می‌توانستند آن را بشناسند و مانند سنگ‌های قیمتی نبود که شناخت آن‌ها امری تخصصی باشد.

سومین ویژگی آن‌ها قابل‌تقسیم بودن آن بود، یعنی در مقابل مقدار مشخصی از کالایی که دریافت می‌شد می‌توانستند مقدار مشخصی از پول کالا را تقسیم و به‌طرف مقابل بدهند.

ویژگی چهارم مثلی بودن این کالاها بود، در اصل کالاهایی به‌عنوان پول کالا انتخاب می‌شدند که اشباه و نظایر آن وجود داشته و به‌عبارت‌دیگر مال قیمی نبودند. البته این ویژگی نمی‌توانست به حدی باشد که یک کالا را از دایره شمول کالاهای کمیاب خارج سازد.

خصوصیت پنجم، حمل آسان یک کالا بود؛ زیرا برای مبادلات گاهی لازم بود تا کالا مسافت‌های زیادی حمل شود و این مهم یک ویژگی به شمار می‌آمد.

به‌طورکلی در جوامع مختلف و در زمان‌های مختلف کالاهای بسیاری نقش پول کالا را ایفا نموده‌اند؛ مانند

۱- سرلک، احمد. (۱۳۸۱). پول، ارز بانکداری. همدان: نور علم، ص ۱۸-۲۰.

چهارپایان، غلات، روغن زیتون، شراب، کنیز، برده، نمک، دندان نهنگ، تنباکو، چرم، سیگار، مفرغ، آهن، نیکل، برنج، ورشو، الماس، نقره و طلا. هر یک از کالاهای مذکور در نقش پول کالا در مقایسه با یکدیگر مزایا و معایبی داشتند. چهارپایان، کنیز و غلام یا الماس را نمی‌توان خرد کرد اما روغن زیتون، شراب، این عیب را ندارند و در عوض چهارپایان با زادوولد به ثروت پولداران می‌افزودند و در میان فلزات طلا و نقره و به‌ویژه طلا به‌واسطه دارا بودن ویژگی‌های اقتصادی برای مدت طولانی توانسته نقش پول کالا را به‌خوبی ایفا کند. در این خصوص ویژگی‌های طلا از لحاظ فیزیکی و شیمیایی مزید بر علت گردیده و موجب تقویت نقش پول کالایی شد. طلا و نقره مدت طولانی به‌طور مستقیم نقش پول کالا را ایفا نمودند.^۱ بشر پس از مدتی به این نتیجه رسید که طلا و نقره دارای تمام ویژگی‌های مثبت تبدیل شدن به یک واحد پولی مورد قبول برای همگان را دارند و با کم‌رنگ شدن نقش سایر پول کالاها کم‌کم نخستین واحد پولی شکل گرفت و در حدود ۲۵۰۰ سال پیش برای نخستین بار اولین سکه‌های فلزی ضرب شد.

بند سوم: ضرب سکه

تا زمان‌های اخیر فلزات به‌عنوان رایج‌ترین وسیله به‌عنوان پول مورداستفاده بوده است. دلیل آن دارا بودن بیشترین ویژگی‌های مطلوب پول است. در گذشته برای ساخت سکه از آهن و مس استفاده می‌شد؛ ولی با پیشرفت امور مربوط به معادن و ذوب فلزات و همچنین کشف طلا و نقره، این فلزات ارزش خود را از دست دادند و طلا و نقره نسبت به فلزات قبلی برتر شمرده شدند و به‌عنوان پول مورداستفاده قرار گرفتند. در مورد اینکه از چه تاریخی نقش پول به طلا و نقره محول شده است باید به مأخذ معتبری استناد نمود.

در قرن ششم قبل از میلاد مسیح در مراکز بازرگانی و معابد یونانیان ضرب سکه آغاز شد که این امر مستلزم حضور تعداد زیادی صراف بود. این صراف‌ها طبیعتاً شروع به اعطای وام کردند و بسیاری از آن‌ها شهر آتن را مقر خود قراردادند، زیرا این شهر اساساً شهری بازرگانی بود که در آنجا قوانین سولون^۲ حکم‌فرما بود. آزادی نرخ بهره برای اولین بار در این قوانین به رسمیت شناخته شد. در ابتدا، صراف‌ها به دایر کردن میزی

۱- زمانی فراهانی، مجتبی. همان، ص ۲۸

۲- سولون از قانون‌گذاران آتن میان سال‌های ۵۸۸ تا ۶۰۰ قبل از میلاد مسیح بود، او اهالی آتن را به نسبت ثروت آن‌ها تقسیم و به هریک سهمی در حکومت شهر اعطا کرد.